

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**EGYETEMI MÚZEUMOK ÉS GYŰJTEMÉNYEK KÖZÉP-
KELET EURÓPÁBAN A DEBRECENI EGYETEMEN
TERVEZETT MÚZEUM KONTEXTUSÁNAK TÜKRÉBEN**

Szilágyi Judit

Témavezető: Dr Bartha Elek
Dr. Selmeczi-Kovács Attila

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2013.

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A társadalomban, s ekképpen a felsőoktatásban is az utóbbi időben zajló radikális változások – globalizáció, az Európai Felsőoktatási Térség és az Európai Kutatási Térség igénye, a Bologna rendszer bevezetése – az egyetemek számára új feladatokat és elvárásokat eredményez, valamint új megvilágításba helyezik az egyetemeken fennálló múzeumok és gyűjtemények jelentőségét is. Ahogy az ipari forradalom elsöpörte a középkori egyetemet – hiszen az ipar új típusú szakembereket követelt -, úgy dönti romba a 200 éves újkori egyetem bástyáját a globalizáció. Az egyetemek második forradalma zajlik.¹ E változások között igyekeznek életben maradni az egyetemek fenntartásában álló múzeumok és gyűjtemények, melyek szigorúan az oktatás és a kutatás elősegítésére alakultak meg az oktatási intézményekben, azonban a legújabb típusú egyetemen a megváltozott diszciplínák és kutatási prioritások révén hagyományos feladataikat elveszíteni látszanak. A finanszírozás kérdése szintúgy új, eltérő kihívásokat jelent az egyetemek számára, hiszen a hagyományostól eltérő stratégia kidolgozására serkenti őket, a piacgazdálkodás, a piacorientált felsőoktatási intézmény prospektív megjelenése van folyamatban. Az egyetemeknek a nemzetközi felsőoktatási piacon való bennmaradásához, hallgatói létszámának folytonos megtartásához, a költségvetésüket támogató piaci-, és üzleti együttműködések kialakításához minden eszközt figyelembe kell venniük, és fel kell használniuk. Az egyetemi múzeum szerepe az intézményben zajló tudományos munka tükrévé újra hangsúlyossá válhat, az egyetemi innováció révén létezésük vagy új kialakításuk új kontextusba helyeződik. Az egyetemi múzeumoknak új identitás kialakítására kell összpontosítaniuk, melyben egyrészt megőrzik múltjuk, gyökereik által felvállalt szerepüket, azonban a fenntartó közeg, a felsőoktatási intézmény számára is kívánatos marad további támogatásuk, fenntartásuk annak teljes körű – oktatás, kutatási bázis, közönségkapcsolat – szolgálatával.

Egyrészt a felsőoktatási intézmények szerepkörének és résztvevőinek bővülésével, másrészt a múlt értékének felértékelődése, a globalizálódó világ kaotikus társadalmi szövődményeit tisztázó gyökerek keresése, valamint a hagyományok újbóli ápolásának hangsúlyos szerepe által a felsőoktatási intézmények öröksége, muzeális gyűjteményei az utóbbi 2-3 évtizedben számos szempontból változásokon mentek át, helyenként létük

¹ Barakonyi 2009:9

bizonytalansága, másutt átszervezések és alapítások révén újonnan megalakulásuk képezik a téma ellentmondásos és kérdésekkel teli voltát.

Értekezésemben a Magyarországon – és világszerte úgyszintén – mellőzött kutatási terület, a felsőoktatási intézmények által fenntartott muzeális és oktatási gyűjteményekkel, múzeumokkal foglalkozom, fennállásuk okára, az anyaintézmény életében betöltött szerepükre keresve a választ, továbbá az egyetemi múzeum, mint egy speciális muzeális gyűjteményi entitás sajátosságait elemzem. Ennek nyomán kutatásom a magyarországi felsőoktatási intézmények muzeális gyűjteményeinek elsőkénti számbavételét és elemző bemutatását tűzte ki célul, a nem regisztrált és a csak az anyaintézménye által „múzeumnak” titulált, az örökségüket valamilyen formában megjelenítő múzeumi kezdeményezésekkel egyaránt foglalkozik.

Kutatásomat mindvégig meghatározta a Debreceni Egyetem centenáriumi évére való készülődés, hiszen a Debreceni Egyetem 2012- es jubileumi ünnepségének keretében a 100 éves történetét, életét, kutatásait, hagyományait bemutató múzeum megnyitását tervezte. A feladat a téma behatóbb vizsgálatát igényli, a jól működő egyetemi múzeumok gyakorlatát szükséges volt tanulmányozni a debreceni siker érdekében. E nyomán a magyarországi egyetemi múzeumok és gyűjtemények elemzését a leendő debreceni egyetemi múzeum kontextusában vizsgáltam, tehát mely az a társadalmi- oktatási - kulturális környezet, melyben az egyetemi múzeum létrejönne, és amelyben helyt kell állnia. Illetve melyek azok, az országos tendenciában is jellemző kihívások, amik valószínűsíthetően a debreceni múzeumnál is jelentkeznek majd, valamint milyen múzeumi – egyetemi stratégia jelenthet megoldást. A dolgozat egyrészt magában foglalja a debreceni egyetemi múzeum szervezésének folyamatát, másrészt a múzeum jövőbeli működésére és az egyetem számára „jövödelmezőnek” vélt hasznosítására írt stratégiát is.

Az egyetemi múzeumokat és a szerveződő Debreceni Egyetemi Múzeumot két pólusból közelítem meg, egyrészt hogyan állhatják meg a helyüket a társadalmi és intézményi elvárás, illetve a muzeológiai szempontok kereszttüzeiben, másrészt a felsőoktatási intézmény oldaláról milyen szerepekkel ruházható fel az egyetemi múzeum annak gazdaságossága és kihasználhatósága szempontjából. Az új múzeológia filozófiájával és gyakorlatával párhuzamban a múzeumok társadalmi, közösségi megítélése és a 21. század globalizált és felgyorsult világát kielégítő múzeum és folyamatosan megújuló kiállítás létrehozása a fókuszpont. Szemelőtt tartva azt a kettős megfelelést, hogy egyetemi múzeumok részéről nem csupán a társadalom szolgálata a mérvadó, hanem az anyaintézmény és közössége is, e kettő

összhangba hozása vezérli elemzésem. Egy jelenleg szerveződő egyetemi múzeum egzisztenciális és funkcionális kérdéseire keresem a választ, tehát ma, Magyarországon a fennálló Közép-Kelet Európai kontextusban létrejövő, felsőoktatási intézmény keretein belül szerveződő múzeumnak van-e lehetősége mind az egyetem közössége mind a helyi társadalom számára megfelelni, illetve mely eszközök állnak e feladathoz rendelkezésre, és mely szerepek betöltését vállalhatja fel létének legitimálásához. A kérdés vizsgálatához az örökség, emlékezet és identitás aspektusaiból is közelítek, valamint a szerveződő Debreceni Egyetem múzeumának tervezési, gyűjteményezési munkája nyomán értelmezem a felsőoktatási intézményben történő múzeumi munka unikális jellegét.

II. Alkalmazott módszerek

A dolgozat elméleti megalapozása:

Szakirodalmi feldolgozás (2007 – 2010)

A szakirodalom fellelhetőségével és mélységével kapcsolatban az I.4-es fejezetben szólok részletesebben. Ugyanakkor a módszertani bemutatás részeként a felhasznált szakirodalmat vázoló fel. A kutatásomat legfőbbként az egyetemi múzeumok szakirodalmára alapoztam, mely angol nyelven vált elérhetővé számomra. A témában írt tanulmányok konferencia kiadványokban, egyetemi múzeumok tanulmányköteteiben jelentek meg. A külföldi szakirodalom részként felhasználtam a hírleveleket, elektronikus formában elérhető tanulmányokat, szakdolgozatokat, a szervezet honlapján fellelhető felméréseket, jelentéseket, irányelveket, valamint az egyéb közzétett dokumentumokat. Egyrészt gazdasági szempontok által vezérelve, másrészt az elérhetőség könnyítése szempontjából számos konferencia előadás csak elektronikusan elérhető. A felhasznált szakirodalom másik nagy csoportját alkotják az általános, magyar nyelvű múzeumi összefoglalók, kiállítási brossurák, illetve a szakgyűjtemények esetében a szakmatörténeti kötetek, a tanszéki tanulmánykötetekben, egyetemi folyóiratokban megjelenő gyűjteményleírások.

Konferencia részvétel során szerzett információ (2007-2011)

A dolgozat elméleti háttérének feldolgozásához nagymértékben hozzájárult az európai konferenciákon, találkozókön való részvétel, mivel számos esettanulmány nem publikált, csupán konferenciák alkalmával hangzik el. Négy alkalommal vettem részt az UNIVERSEUM szervezet találkozóján (2007: Lisszabon, 2009: toulouse, 2010: Uppsala, 2011: Padova), amely évenkénti konferenciáin az egyetemi múzeumok és gyűjtemények legfrissebb, legfőbb problémáit és kihívásait taglalják. A konferenciák tematikája elősegítette a prioritások megtalálását a tárgyalt témában.

A dolgozat empirikus oldala:

A kutatást több lépcsőben végeztem el. Az előzetes felmérést követően kérdőíves felmérést végeztem a magyar egyetemi múzeumok és gyűjtemények körében, majd a terepmunka részét képezve tanulmányi látogatást tettem az adott múzeumnál, gyűjteménynél.

Előzetes felmérés (2008 nyár – 2009 tavasz)

Elsőként, 2008 nyaratól kezdődően telefonos és internetes (e-mail) lekérdezés alapján gyűjtöttem össze Magyarország felsőoktatási intézményei által fenntartott múzeumok, gyűjtemények számát. A mintavétel az Oktatási és Kulturális Minisztérium által regisztrált, a honlapukon közzétett Felsőoktatási Intézmények Magyarországon című dokumentum szerint történt². Ez alapján 70 felsőoktatási intézmény van jelenleg (2008) Magyarországon, honlapjukról, illetve telefonon, e-mailen való információgyűjtést mindegyik, a fentiekben megjelölt felsőoktatási intézményben végeztem.

Felmérésem során azokat a felsőoktatási intézmények által fenntartott múzeumokat, illetve közérdekű muzeális gyűjteményeket és kiállítóhelyeket mutatom be, amelyeket maga az anyaintézménye el/ismer, tudomásuk van róla. Az egyetemi muzeológus szakember illetve egységes fogalmi meghatározás hiányában előfordult, hogy 40 éve meglévő állandó kiállítást nem tekintett az intézmény gyűjteményei sorába. Azonban az előzetes felmérés során nem, de személyes látogatásom által amennyiben fény derült az intézmény egyéb, állandó kiállításaira, akkor e dokumentumban szintén ismertetem. Főképp az intézmény történetét néhány tablón, fényképen és vitrinen át bemutató állandó kiállítások ezek, melyek elemzése disszertációm szempontjából fontos, hiszen az örökség megőrzése és a múlt prezentálása révén az intézményi identitás formálják. Hangsúlyos figyelmet fordítok az intézmény történetére, életére vonatkozó tárlatokra, gyűjtemények közül pedig a nyilvánosság felé nyitva álló, kiállítással vagy muzeális jellegű anyaggal rendelkezőket mutatom be. Így történik, hogy a Kaposvári Egyetem Szarvasfarmjának munkáját behatóbban tanulmányozom – mivel Magyarország vadállományának teljes körű bemutatására oktató jelleggel törekszenek –, míg a Debreceni Egyetem Pallagi telepét, bár kutatóhely és a nemzetközi terminológiának megfelelően egyetemi egységnek, gyűjteménynek tekinthető, mégsem taglalom.

Kérdőíves vizsgálat (2008 ősz – 2009 ősz)

Második lépésként 2008 ősztől a korábban egyeztetett múzeumoknak, gyűjteményeknek postai vagy elektronikus úton kérdőívet (4. Melléklet) küldtem, mely lekérdezi a múzeum/gyűjtemény elérhetőségére vonatkozó információkat³, a gyűjtemény tárgykészletét, oktatásban, valamint kutatásban betöltött szerepét. Ezzel párhuzamosan

² <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=1126&articleID=4265&ctag=articlelist&iid=1> (2009-10-19)

³ Az elérhetőségre vonatkozó pontos információk (besorolás, cím, témakör, tudományág, elérhetőség, kapcsolattartó személye, nyitva tartás) a gyűjtemények UMAC adatbázisban való közzétételéhez szükségesek – melyhez való hozzájáruláshoz szintén engedélyt kértem az intézménytől.

számos esetben személyes látogatásom során került sor a kérdőív kitöltésére. A kérdőív összeállításánál alapul vettem a nemzetközi standard felmérésekben már használt, Lourenco által készített kérdőívet.⁴ A kérdőíveket néhány esetben személyesen kérdeztem le, sőt, előfordult, hogy a gyűjtemény vezetőjének inkompetenciája végett személyesen megtekintve a tárlatot, a segítségével töltöttük ki a lapot. Kérdőívet 48 alkalommal töltöttem ki, nem múzeumonként, hanem bemutatóként, kiállításoként, tehát például az ELTE Természetrajzi Múzeumát két nagy kiállítás – az Ásvány és Kőzettára, Biológiai és Paleontológiai gyűjtemény – képezi, de mivel külön önálló kiállítással és tanszéki fenntartással rendelkeznek, ezért külön vizsgáltam azokat. A kérdőíveket egyöntetűen nem elemzem a vizsgált gyűjtemények diverzitása miatt, azonban a lekérdezett információkat a VII. fejezetben felhasználom.

Tanulmányi látogatás (2006. október – 2010. december)

A hazai egyetemi múzeumok és gyűjtemények esztétikai és funkcionális elemzése, valamint a tárgykészletük felmérése érdekében tanulmányi látogatást tettem a felmérés során felkutatott intézményekben. A személyes látogatás tisztázta az egyetemi gyűjtemény kérdését az oktatási intézmények részéről is, további állandó kiállításokat (pl. Pető Intézet) valamint gyűjteményezési terveket ismertem meg. A tanulmányi látogatások alkalmával interjúkat készítettem a múzeum, gyűjtemény felelősével, vezetőjével (néhány esetben a dékán vagy a főtitkár hatáskörébe tartozik a kiállítás), szakgyűjtemények esetében leggyakrabban a tanszék vezetőjével. A félig strukturált interjúk kérdései a gyűjtemény történetére, az egyetemen betöltött szerepére és helyére, az oktatásban és kutatásban való használatára tért ki. A tanulmányi látogatások időpontját, helyét, és az interjúalanyok névsorát az 3. Melléklet tartalmazza. A tanulmányi látogatások célja elsősorban primer információk szerzése a múzeumról, gyűjteményről. Továbbá a látogatások alkalmával számos irodalom elérhetővé vált számomra, a gyűjtemény személyes megtekintése pedig az elemzése szempontjából volt elengedhetetlen.

⁴ Lourenco 2005: 281-287

Gyakorlati tapasztalat szerzése a debreceni egyetemi múzeum munkálatai folyamán (2006 – 2012)

A dolgozat empirikus hátterének másik gondolatbeli fázisa a Debreceni Egyetem múzeumának kialakításakor szerzett gyakorlati tapasztalat, munkafolyamat, mely első kézből jelentett információt a leendő múzeum helyi megítélésre, az egyetem hozzáállására, az örökség egyetemi megbecsülésére, a kiállítás berendezésének megkívánt és megvalósítható kérdéseire, és a múzeum későbbi hasznosítására. Ezt a munkafolyamatot az eredeti ötlettől indítva a gyűjtési koncepción át követem végig. Nem kívánom a múzeum nyitó kiállításának struktúráját és ez idáig felhalmozott tárgykészletét bemutatni, dolgozatom célja a leendő egyetemi múzeum nemzetközi és hazai szakmai szintéren való elhelyezése, társadalmi-történeti közegben való megnyilvánulása és lokális érvényesülésének taglalása. Ennek nyomán gyakorlati tapasztalatot szereztem elsőként az egyetemen fellelhető örökség körülírásával, az egyetemen folytatott tárgygyűjtés speciális voltával, és prominens személyekkel végzett történeti interjúk révén a szellemi örökség gyűjtésében is. A múzeumi gyűjtési folyamatot a IX. fejezetben fejtem ki részletesebben.

A megvalósult egyetemtörténeti kiállítás szervezése folyamán szerzett tapasztalatokkal zárom a dolgozatom, a 11. Melléklet közlöm a kiállítás forgatókönyvét.

Oral-history gyűjtés a Debreceni Egyetemen (2007 – 2011)

Disszertációmnak ugyan szerves részét nem képezi, de az egyetemi múzeum egyetemi közösségi aspektusából történő megítélésre interjú módszerével kerestem a választ. Az interjúkat a Debreceni Egyetem egyrészt az 1950-es években végzett volt hallgatóival, másrészt jelen prominens professzoraival, tanáraival készítettem. A beszélgetés elsődleges célja volt az egyetemtörténeti kutatás, oral-history gyűjtés, azonban az intézményhez fűződő identitás kérdése alapján tekintettem az interjúkra. Hipotézisem szerint ugyanis az egyetemi múzeum a múltja és öröksége, eredményei megismertetése révén az egyetemhez tartozás tudatát is erősíti, mely szintén pozitívan járulhat az egyetem oktatási piacon való minél jobb érvényesüléséhez. Az interjúk feldolgozása, noha szorosan kapcsolódik egy egyetemi múzeum kialakításához, egy külön disszertáció témája lehet, de az általuk nyert tapasztalataimat beépítettem a dolgozatba.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1) *Általános információk publikálása az egyetemi múzeumok és gyűjtemények szakterületét illetően.*

Kutatásom tárgya hazánkban ezidáig figyelmen kívül hagyott téma, ezért elsődlegesen a téma komplexitásának és jelentőségének megismertetését tűztem ki célul. Az egyetemi múzeumok és gyűjtemények definiálása, tipológiája, történetének és szervezeteinek megismerése valamint a recens problémák tárgyalása általánosságban öleli fel a témát, de a szakterület behatóbb vizsgálatához szintén elengedhetetlen alapinformációval szolgál. Az értekezést indító szakterületi áttekintés összegzéseként megállapítottam, hogy egyetemi múzeumok nem csupán fölösleges, kiöregedett entitásai az oktatási intézményeknek, hanem az utóbbi három évtizedben új erőre kapott fiatal területe a muzeológiának és egyben az egyetemeknek marketingjében is meghatározó, egyre erősödő szerepet játszhatnak. Szakirodalmi és empirikus ismereteim tükrében elmondható, hogy az egyetemek fenntartásában álló múzeumok és gyűjtemények a muzeológiának egy olyan speciális szegmensét jelentik, melyek egy kvázi körülhatárolható közösség és időintervallum anyagának megismerését és tanulmányozását adják, ugyanakkor a lehető legszélesebb skálán mozogva – hiszen az oktatási és tudományos élet minden területét felöleli munkája – egy specifikus intézményt írnak körül. A szoros intézményi tartozás több szempontból befolyásolja a gyűjtemény/múzeum létét, kiállításait, tárgykészletét, filozófiáját, és – pénzügyi és/vagy közösségi – támogatottságát egyaránt, mely eleve a közmúzeumoktól eltérő kezelést igényel. Nemzetközi területen a szakma saját konferenciát, kapcsolati hálót, együttműködések szervezést kimondottan a speciális helyzet megfelelő tárgyalása és fejlesztése érdekében, ugyanakkor a szervezet aktív munkájának köszönhetően egyre több országban csatlakoznak az egyetemi örökség felismerését követően.

2) *Az egyetemi örökség természetének vizsgálata*

Külön fejezetben foglalkoztam az egyetemi örökség fogalmával, mivel az egyetemi örökség az egyetemi múzeum alappillére, és a tárgyi örökségen túlmutatva az intézményben a múltban és a máig jelen levő hagyományok gondozója. Az egyetemi örökség természetének vizsgálatával céloim rávilágítani mind a tárgyi, mind a szellemi örökség egyenlő fontosságára, főként az egyetemi tradíciók, emlékezet, anekdoták megőrzésének időszerűségére. Az egyetemi örökség a nemzeti örökség egy szegmense, mely egy körülhatárolt közösség, terület

vagy kapcsolatrendszer alapján specifikálódik. Az egyetemi örökséget éppen ezért szükséges különválasztva vizsgálni a nemzeti és helyi örökségi színterektől. Az egyetemi örökséget több vonalon jelöltem ki: 1) *az egyetem közössége köré*: tehát mindazon személyek köre, akik az adott felsőoktatási intézményben végezték/végzik graduális és posztgraduális tanulmányaikat; esetleg az adott felsőoktatási intézményben folytattak oktató vagy tudományos tevékenységet; azok, akik az egyetemen vagy annak egységeiben, szerveiben folytatnak mindennapos munkatevékenységet; 2) *időbeli- és tárgyi körülhatárolásakor* mindazokat a tárgyi és immateriális javakat nevezzük egyetemi örökségnek, melyek az egyetem alapításának és előzményeinek idejéig vezetnek vissza és az egyetem jelen állapotáig bezárólag használatban voltak/vannak; továbbá azokat a tárgyakat, melyek az egyetem közösségének bármely tagja esetleg már az alapítást megelőzve is birtokolt; 3) *helybeli meghatározáskor* mindaz az egyetem fenntartásában, használatában álló tárgyi és immateriális örökség, mely az egyetem helyszínein jött létre, vagy az egyetem platformján nyert ismertséget, teret; 4) *az egyetem tevékenysége, feladata köré*: mindazok az egyetem fenntartásában, használatában álló tárgyi anyagok, melyek speciálisan az egyetem feladata, küldetése és élete köré csoportosulnak.

3) A magyarországi egyetemi múzeumok és gyűjtemények számbavétele, illetve azok elemző bemutatása

Az egyetemi múzeumok természetének kontextusába helyezvén a magyarországi helyzetet kezdtem kutatásom a felméréssel, a felsőoktatási intézmények által fenntartott gyűjtemények, múzeumok, kiállítások számbavételével.

Kutatásom során hazánkban közel félszáz felsőoktatási intézményben található gyűjteményt, múzeumot vagy kiállítást ismertem meg, noha valószínűsíthető, hogy ez a szám nem teljes. Az európai és főként közép - kelet európai térséggel hasonlóan Magyarországon is elhanyagolt téma (Európában az utóbbi két évtizedtől több figyelmet fordítanak erre) az egyetemek örökségének szakszerű megőrzése és bemutatása, a szakirodalomból és más egyetemekről megismert „információ hiány”, „elérhetetlenség”, „összefogás hiánya”, „egyetemi érdekltség hiánya”, „terminusi konfúziók”, „besorolási nehézségek”, és fenntartási problémák mind megjelennek hazánkban is. A fenti problémákból következően az egyetemeknek nincsen tudomásuk saját gyűjteményeik, örökségük létéről, vagy éppen nem ismerik örökségük természetét, illetve maga az egyetemi múzeum lehetőségeit. A folyamatosan felértékelődő múlt és a gyökerek keresése mint az intézmény legitimációja azonban egyre inkább előtérbe kerül, mely kedvezően befolyásolja az egyetemi múzeumok létrejöttét, az örökség prezentációjára és/vagy regisztrálására való törekvést.

A dolgozatomban a magyar egyetemi múzeumok több szempontú bemutatásával, az elérhetőség, használat, történet, tárgykészlet elemzésével az egyetemi múzeumok sokszínű és szerteágazó jelene ismerhető meg. Kiemelten szoltam a felsőoktatási intézményekről, melyeknek nincs múzeuma, gyűjteménye, illetve milyen történeti kontextus alakította így sorsukat.

A kutatás és elemzés összegzésekképpen elmondható, hogy ugyan kifejlődőben van egy egyetemi örökség megőrzésére tett erőfeszítés Magyarországon, pénzügyi, szakmai és helyi kereteikhez mérten törekvéseket találunk egyetemi gyűjtemények, múzeumok fenntartására, vagy éppen csak az intézményi örökség időszakos vagy állandó kiállításon történő prezentálására, bár az egyetemek nem ismerték még fel az egyetemi múzeumokban rejlő lehetőségeket. Jobbára tudományterülethez kötődően bizonyos egyetemek, karok, kilépve a szigorú muzealitás köréből felhasználják egyetemi múzeumaikat/gyűjteményeiket a társadalom kiszolgálására, szórakoztatására, informálására a XXI. században központi témák feldolgozására természetesen kutatásokban való hasznosítás mellett. Ez a társadalmi szerepvállalás a múzeum használatának egyfajta korcsosulása, ugyanakkor egyetemi múzeumok szempontjából éppen alapvető, történeti céljuk és küldetésük kiterjesztését jelenti az egyetemi közösségről a publikumra.

4) Az egyetemi múzeumok és gyűjtemények hasznosításának lehetőségei az egyetemi környezetben

Egy fejezet erejéig kissé idealisztikusan az egyetemi múzeumok és gyűjtemények azon lehetőségeit fejtegetem, amelyek elősegíthetik anyaintézménye életében való elismert helyét, sőt innovatív szerepét. Négy gondolati vonalra építettem fel azokat a lehetőségeket, mely hazánkban is megvalósítható, és tapasztalataim alapján előmozdítaná az egyetemi múzeumok ügyét. Elsőként egy *nemzeti összefogás kialakítását* javaslom, mely az egyetemi múzeumok és gyűjtemények felismerésében és népszerűsítésében főszerepet játszhat. Számos európai – szakirodalomból feldogozott – példa bemutatásával igazolom a nemzeti együttműködések sikerességét az egyetemi örökség jelentőségének felismerése, az egyetemi múzeumokra és gyűjteményekre irányuló sokoldalú felmérés elindítása, valamint közös fórumok kialakítása szemszögéből. A nemzeti kezdeményezések kiinduló állapota párhuzamba vonható a jelenlegi magyarországi egyetemi múzeumok és gyűjtemények helyzetével, s példaként állnak előttünk, hiszen relatíve rövidtávon – 10-15 év – sikeresen illesztették be egyetemi múzeumaikat a társadalomba és váltak egyetemi és országos szinten is ismertté.

A klasszikus múzeumi megőrző szereptől elrugaszkodva *új funkciók bevezetése* jelenthet megoldást az egyetemi múzeumok *fenntartási problémáira*. Magyarországi gyakorlatok bemutatásával (gödöllői Mezőgazdasági Eszköz- és Gépfejlődéstörténeti Szakmúzeum, Erőtelki Arborétum, Bószénfai Szarvasfarm) a belépőjegyeken túli bevételi forrás lehetőségeire mutatok rá. A múzeum köré szervezett kulturális programok, szponzoráció keresése a vállalkozó szférából, vagy a gyűjtemény fő témájának kiterjesztése révén a mai társadalom szükségait keresve „üzletszerű”, de a gyűjtemény/múzeum profiljába illő, az egyetemi múzeumi funkciókat megtartva oktató jellegű tevékenységek bevezetése jelenthet megoldást – pl. a gödöllői agrármúzeum bioélelmiszerre épített propagandája.

Az egy *felsőoktatási intézményen belüli intézeti kapcsolatok kiépítése* a múzeum oktatási intézményi helyét erősítené. Gyakorlati helyként és kutatások bemutatkozó helyként javaslom.

A látogatók számának növelése érdekében a kiállítások, emlékszobák prezentálásának újragondolását vetem fel. Az egyetemi múzeumok új feladata – noha talán utópisztikusan is gondolkodva – a felsőoktatási intézményekben oktatott, sokszor elméleti jellegű munka lefordítása a közembernek, annak elérhetővé és érthetővé tétele, gyakorlati, interaktív és élményszerű bemutatás révén. A részfejezetben hangsúlyozom, hogy akár tudományos gyűjtemény, akár intézménytörténeti kiállítás az egyetemi múzeum, az mindig az egyetemnek egy olyan eszköze, mellyel eléri az egyetemen kívüli publikumot, és bemutatkozik általa.

5) A felsőoktatási intézményben folytatott múzeumi gyűjtés jellegzetessége a debreceni gyakorlat nyomán

A múzeumi gyűjteményezési munka bár alapvető jegyeiben használható a felsőoktatási intézmény szervezetén belül létrehozott, az önreprezentációt szolgáló múzeum és/vagy kiállítás szervezésekor, azonban közösségében, környezetében szorosan körülhatárolt, ugyanakkor diszciplínáiban szerteágazó, az egyetem oktatási és kutatási bázisát követő egyetemen a gyűjtés eltérő természetével számolhatunk. A múzeumi gyűjtést befolyásolja a az intézmény hierarchikus szervezete (felülről indított gyűjtési munka), az értelmiségi közösség és -tudat léte (a gyűjtési munkához való kritikai hozzáállás, önkéntes tárgyszelektáció, pozitív színben való feltüntetés), politikatörténet így egyetemtörténetből eredetezhetően bizonyos korszakok tárgykészletének hiánya (háborús sérülések, ideológiai szempontból történő selejtezések, illetve a közelmúlt tárgyainak figyelmen kívül hagyása főként a minőségre való tekintettel. Egyszerre segíti és nehezíti a gyűjteményezési munkát a jól körülhatárolható intézmény, ami tudományterületei révén mégis szerteágazó, óriási

anyagot ölel fel. Az egyetemi múzeumok ügye továbbá élesen elhatárolódik a közmúzeumokétól a célközönség meghatározása révén (önreprezentáció ugyanakkor a tanítás és kutatás segítése egyszerre cél), a fenntartásból adódó helyzete révén (a múzeumra, gyűjteményre fordított anyagi támogatás az egyetem pénzügyi rangsorában utolsó helyén áll), mely a tárgybeszerzés lehetőségeit limitálja.

Az eddigi egy évszázadban, megalapítása óta a Debreceni Egyetem tradíciói, a református gyökereket idéző szellemiség végig fennmaradt, az egyetem büszkén vállalva múltját erről jubileumi alkalmakkor megemlékezik. Tárgyi emlékek a történelem kihívásai miatt csekély számban maradt fenn, azonban e kis mennyiségű tárgyi örökséget az intézmény igyekszik megőrizni. Korábban több jeles alkalom során felmerült mindennek az örökségnek egy méltó prezentálása, múzeumban való elhelyezése, mely óhaj a centenáriumi ünnepség közeledtével törekvéssé vált. A debreceni gyűjtés jellegzetessége az egyetem centenáriuma-ra való készülés, mely egy behatárolt, rövid időszakot engedett a múzeumi gyűjtésnek – ahogy a pénzügyi alapok megteremtésének is. A debreceni tárgygyűjtés alapjául szolgált a 75 éves jubileumi kiállításról visszamaradt tárgycsoport, valamint a gyűjtést nagyban előrelendítette az egyetem „történetiségére érzékeny”, az örökséget felismerő professzorainak a tárgyak megőrzésére tett erőfeszítései. A gyűjtés ezután szisztematikusan, az egyetem egységeivel felvett kapcsolat útján folytatódott/folytatódik, a rektori felkérésre a tanszékek által kijelölt személlyel felvett kapcsolat és együttműködés révén. A debreceni múzeumi gyűjtés – egyedülállóan a magyar egyetemi múzeumok között – a szellemi örökség gyűjtését is felölelte az egyetemtörténeti interjúk készítése révén. Azonban negatív hatással volt a gyűjtésre a projekt bizonytalan volta, nem véglegesedett a múzeum helyének és a raktárhelységnek kijelölése. Ezek kedvezőtlenül hatottak a múzeum közösségi megítélésére, ezáltal támogatottságára.

A múzeum ügyének alakulása és ez által egy kiállítás létrejötte az egyetemi múzeumok tipikus félelmeit jeleníti meg, így disszertációm utolsó részfejezetében a projektet 2012-es, azt egy időre lezáró eredményét, az egyetemtörténeti kiállítást mutatom be. Tipikus példa, hiszen kutatásom során számos esetben találkoztam múzeum vagy állandó kiállítás létrehozásának szándékával a felsőoktatási intézményekben, ugyanakkor a finanszírozás és elhelyezés kérdései miatt rendszeresen háttérbe szorul ez a szándék. A múzeum ügyében a kiállítás ellentmondásosan jelenik meg. Visszafejlődés érzékelhető a tervezett teljes múzeummal szemben, bár semmiféleképpen sem kudarc, hiszen a gyűjtési eredmények megmaradnak a következő tervekig. Sőt, a kiállítás, ahogyan korábban már a 75 éves jubileumi kiállítás is, elősegíti az egyetemen rejlő, elfekvő tárgyi örökség összegyűjtését,

megismerését, másrészt a tárgyi örökség bemutatásával az egyetem közössége is tudomást szerez mindazokról. Továbbá a kiállítás „kicsiben” a múzeumi gyűjtés problematikáját kíséri végig, a múzeum előhírnökeként a szervezés pozitív és negatív tapasztalatai a későbbi kialakításnál hasznosak lesznek.

A magyarországi egyetemi múzeumok és gyűjtemények megismerése, sokszínűségük bemutatása és a Debreceni Egyetemen folyó múzeumi előkészületi munka tanulsága egyszerre szolgálják és írják körül az egyetemi múzeum szakterületének fő problematikáját. A múzeum, noha pénzügyi okokból nem valósult meg Debrecenben, a szélesebb múzeumi perspektívát tekintve megállapítható, hogy egy oktatási intézmény teljes támogatása szükséges létrehozásához és sikeres működtetéséhez. A dolgozatomban bemutatott európai és magyarországi példák az egyetemi múzeum széleskörű kihasználásáról mintát adhatnak a többi egyetemnek, hogyan őrizhetik meg tárgyi és szellemi örökségüket oly módon, hogy akár profitálhatnak is belőle az intézmény. Disszertációm jelentőségét az ez irányú informálás fontos eszközének látom, egy olyan magyarázó, bemutató jellegű munka, mely elősegítheti az egyetemi örökség fennmaradását.

IV. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelenő publikációi

Adalékok az 1949/51-ben újjászervezett Debreceni Egyetem életéhez. In.: Kiri Edit - Kovács L. Erik - Szilágyi Judit (szerk.): Notitiae Iuvenum. Tanulmányok Ujváry Zoltán 75. születésnapjának tiszteletére. Debrecen, 2007.

A Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjtemény. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica. 2007. IX. évf. 1. szám 29-31.pp.

A Tisza István Ereklýmúzeum bemutatása. In:Ujváry Zoltán (szerk.): Az Alföld vonzásában. Tanulmányok a 60 esztendő Novák László Ferenc tiszteletére. Nagykőrös-Debrecen, 2007. 585-591.pp.

A Gyantai Baptista Gyülekezet a hívők szemléletének tükrében. *(megjelenés alatt, In: Ethnographia)*

A tudomány hősei. Egyetemi professzorok nyilvános temetése. In: Rodosz Konferenciakötet. RODOSZ. Kolozsvár, 2007. November 2-4. 113-120.pp.

A Varsói Egyetemi Múzeum bemutatása. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica. 2007. IX. évf. 4. szám 132-133.pp.

Beszámoló az Universeum Network 2007-es lisszaboni konferenciájáról. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica. 2008. X/2. 69-70.pp.

Az egyetemi múzeumok és gyűjtemények. Definíció, történet, önmeghatározás. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica. 2008. X/3. 101-104.pp.

A kötelező katonai szolgálat emlékezete és szerepe az egyetemi hallgatók identitásának a kialakításában. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica 2009.XI/2. 55-60.pp.

Előkészületek egy egyetemi múzeum létrehozásához. In: Ujváry Zoltán (szerk.): Ethnica. 2009. XI/4.

60 éves a debreceni Néprajzi Tanszék. In: Hála József (szerk.): Néprajzi Hírek. A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója. Harminckilencedik évfolyam 2010/1. 26-28.pp.